

MTIHANI WA PAMOJA WA GATUZI DOGO LA KANGEMA– 2016**KISWAHILI****INSHA****102/1****KARATASI LA KWANZA**

1. Andika taarifa itakayosomwa katika idhaa ya Redio ya Wakwetu kuhusu vyanzo vya kuporomoka kwa maadili miongoni mwa vijana.
2. Hatua zinazochukuliwa na serikali kukabilia'na na vileo nchini zinafaa. Jadili.
3. Andika insha kudhihirisha ukweli wa methali :
Mwenda tezi na omo marejeo ni ngamani.
4. Tunga kisa kitakachomalizikia kwa maneno yafuatayo.
. . . . Tangu siku hiyo uhusiano wangu na rafiki yangu ni kama wa mafuta na maji.

MTIHANI WA PAMOJA WA GATUZI DOGO LA KANGEMA– 2016**KISWAHILI****102/2****LUGHA****KARATASI LA PILI****1. UFAHAMU (alama 15)****Soma taarifa inayofuata kisha uyajibu maswali**

Nyumba ya Ndolo ya vyumba viwili ilikumbwa na hali mbili tofauti usiku huo. Chumbani alimolala Ndolo mwenyewe, kimya cha kaburi kilikatizwa na misono yake. Mara mojammoja alijigeuza kitandani na kuzifanya mbavu za kitanda zilalamikia : uzito wake. Katika chumba kingine, misono ya Ndolo na milio ya chenene ilimkirihii Msela. Kuzidisha, mawazo kuhusu hali ya mamake na unyama aliotendewa babake yalimtoroshea usingizi. Akasalia kujilaza kwenye mkeka wake.

Kila alipotafakari maneno ya mzee Ndolo ndivyo Msela alivyozidi kuamini kwamba matatizo ya familia yao yalisababishwa na Mzee Bonga. Lakini yote hayo akayapuuza. Kubwa kwake lilikuwa ni kumwona mama yake na kujua ni hatua gani atakayochukua licha ya uzito aliouona mbele yake kwa kutokuwa na kipato. Msela alijikuta kwenye mtihamu mgumu ulioifanya mishipa ya kichwa kusimama na kichwa kumuuma.

Kwa sababii ya maiimivu hayo, Msela alijisogeza na kujiegemeza kwenye ukuta. Akawa anatazama iinsi Mungu alikuwa akiufanya muujiza wake ambao alikuwa ameukosa kwa muda. Alifurahi kuliona jua likipenyeza miale yake kisha kujitokeza na kuangaza dunia. Ingawa macho yake yalifurahia mapambazuko hayo, moyo wake ulikuwa na machungu. Akili yake ilikuwa na zigo zito la kutafuta ufumbuzi ambao kwa upande wake ilikuwa ni ndoto.

Msela alijiuliza mengi katika nafsi yake. Aliisaili nafsi yake kuhusu hisi za ndugu zake, kuhusu hali ya mama yao aliyesemekana kuwa mwendawazimu, na ikiwa walifahamu hilo. Alitaka kujua alikokula na alikolala mamake katika hali yake hiyo. Kila fikira iliyompitikia akilini ilitaka kupasua mishipa ya kichwa chake. 'Ina maana hawaoni au nao wamekuwa na roho ya korosho kama Mzee Bonga?' alijisaili Msela. Katika maswali yote hayo, alikosa majibu isipokuwa kuzidisha maumivu ya kichwa. Isingekuwa kwa machozi yaliyompunguzia baadhi ya machungu, labda angegeuka hayawani.

Macho ya Msela yalikuwa yamevimba, tena mekundu kutokana na ukosefu wa usingizi. Mwili wake nao ulionekana kunyong'onyea kwa sababu ya mazonge ya mawazo. Alichukua kikopo kilichochocha cha maji na kunawa uso kisha akaenda kukaa juu ya jiwe. Kibaridi kilichotokana na mvua iliyokuwa ikinyesha kilimpiga lakini hakujali. Angejali vipi yeye katika mtafaruku wa hali ya mamake?

Ingawa Mzee Ndolo alimwita ndani ili aipishe mvua, Msela alidinda. Badala yake, aliendelea kuachilia mwili wake kuloweshwa na michonyoto ya mvua. Kila alivyofikiria maisha ya wendawazimu ndivyo moyo ulivyozidi kumuuma. Akawa yuajiuliza mama yake aliukosea nini ulimwengu hata apate adhabu ile. Halafu fumo lake la mwisho moyoni ni madhara ya mvua na baridi ile kwa mamake. Hana makao, hana mavazi mazito, hana chochote! Alipowazia makazi ya jalalani na majumba mabovu ambayo siku zote amekuwa akiwaona wendawazimu wakifaliwa kwayo, aliachama.

Maswali

(a) Eleza ukinzani ulio katika nyumba ya Ndolo.	(alama 2)
(b) Ni yapi yaliyomkosha usingizi msela?	(alama 3)
(c) Kwa nini Msela hakuweza kuibadili hali yake.	(alama 4)
(d) Taja chanzo cha madhira ya Msela.	(alama 1)
(e) Muujiza wa Mungu unatoa taashira gani kwa hali ya msimulizi?	(alama 2)
(f) Eleza maana ya msamiati ufuatao ukirejelea taarifa.	(alama 3)

- i) robo ya korosho
- ii) alichama
- iii) kunyong'onyea

2. UFUPISHO (alama 15)

Soma kifungu kisha ujibu maswali

Upo msemu usemao kuwa kuvunjika kwa mwiko si mwisho wa upishi. Msemu huu unaafiki kabisa ari ya watu wazima wengi ambao licha ya umri wao, wamo mbioni kutafuta elimu ili mbali na kupata nuru, wajiunge na wasomi wengine katika kuikuza na kuiendeleza jamii. Ni kwa sababu hii ndipo serikali, kwa ushirikiano na mashirika mengi yasiyokuwa ya kiserikali, imekuwa mstari wa mbele kutoa tunu hii kwa wazee ili kukata kiu yao ya elimu.

Watu wengi wa umri wa makamo ambao labda walikosa kumaliza masomo ya kiwango fulani au walikosa kabisa kwenda shuleni kwa sababu mbalimbali, hasa za kifedha, wamekuwa wakiweka elimu kama mojawapo ya majukumu yao ya utuuzima. Hii imekuwa dhahiri hasa baada ya serikali ya Kenya kuanzisha mpango wa elimu bila malipo katika shule za msingi, kwani idadi ya watu wazima ambao wamejitokeza kunufaika na mpango huo haisemekiki. Pamoja na mpango huo, wapo wale ambao walikosa kusoma au kumaliza masomo kwa sababu ya karo, na kwa sababu sasa wana mapato, wameazimia kujiendeleza ili wapate vyeti. Hii ndiyo maana si ajabu kuona hata wafungwa kwenye magereza wakifanya mitihani ya kitaifa.

Elimu ya watu wazima hutekelezwa kwa njia mbalimbali. Kunayo elimu ambayo inalenga kuwapa watu hawa ujuzi wa kujiendeleza kiuchumi. Kutokana na ufundi wanaofundishwa, ambao huwa ni kazi kama useremala, umekanika, ushoni, usonara na kadhalika, huwawezesha kujitegemea kimapato, kwa hivyo wakaweza kuwapa wanao fursa ya kufaidi kile ambacho wao walikikosa.

Kunayo pia aina ya elimu ya watu wazima ambayo inaegemea maslahi ya watu hawa, hasa mafunzo kuhusu afya na usafi, masuala ya kifamilia na mahusiano na pia suala la ulezi. Kwa kufanya hivi, watu hawa hupata motisha ya kutangamana na watu wengine na kubadilishana nao mawazo kuhusu masuala yanayoathiri maisha yao Ndiyo sababu utapata watu wa aina hii wana ujuzi mkubwa wa kila kitu kinachoendelea katika kila kona ya nchi.

Aina nyingine ya elimu kwa watu wazima ni ile ya umma, inayohusu hasa masuala ya kisiasa. Mara nyingi, utawaona wakongwe wakipishwa kwenye foleni ili kwenda kupiga kura. Hii ni kwa sababu, mbali na kuwa huenda wakawa wamestaafu kikazi, bado wana jukumu muhimu sana katika kufanya maamuzi ya kisiasa kwa ajili ya vizazi vyao. Hivyo basi, serikali hufanya kila juhudi kuhakikisha kuwa hamasisho imetolewa kwa kila mwananchi, pamoja na kutoa mafunzo ya namna ya kupiga kura ili kura zisiharibike, hasa baada ya mtu kupitia utaratibu mrefu na wenye kuchosha wa kupiga kura. Kwa hili la kisiasa, watu wazima wengi hushangaza kwa jinsi wasivyoweza kushawishika kufanya maamuzi yanayokwenda kinyume na maazimio yao.

Maswali

- (a) Eleza masuala muhimu katika aya mbili za kwanza kwa maneno 60. (alama 7)
- (b) Fafanua jinsi elimu ya watu wazima hutekelezwa ukitumia maneno 60 (alama 6)
- 3. **MATUMIZI YA LUGHA.** (alama 40)
- a) Taja sifa nne za sauti /a/ (alama 2)
- b) Ainisha mofimu katika neno lifuatalo: (alama 3)
- Milangoni
- c) Ainisha vitenzi katika sentensi ifuatayo. (alama 2)
- Wao watakuja kuwa waandishi maarufu.
- d) Eleza maana mbili za sentensi ifuatayo. (alama 2)
- Huyu amekuja kutuliza.
- e) Andika kinyume cha sentensi ifuatayo . (alama 2)
- Mahindi ya mama yamekua kwa kupata mvua ya kutosha.
- f) Nyambua kitenzi 'chwa' katika kauli ya kutendea kisha ukitungie sentensi. (alama 2)
- g) Tunga sentensi kuonyesha matumizi ya neno 'vibaya' kama: (alama 3)
- (i) Kivumishi
- (ii) Kielezi
- (iii) Kiwakilishi
- h) Changanua kwa kutumiajedwali. (alama 2)
- Yeye alifaulu ingawa hana adabu
- i) Akifisha sentensi ifuatayo: (alama 2)
- Je ni nani alingoa mti wa kiprono
- j) Taja msemu mwingine wenye maana sawa na : (alama 1)
- piga maji
- k) Tunga sentensi ukitumia kiwakilishi cha pekee cha kusisitiza katika ngeli ya U/U (alama 2)
- l) Bainisha matumizi ya 'po' katika sentensi ifuatayo. (alama 1)
- Alipowasili alionyesha walipo

- m) Bainisha matumizi ya 'ni'
Kimbieni! Huyu ni mnyama aliyeniuma mguuni. (alama 2)
- n) Tunga sentensi moja kudhihirisha maana ya vitate rika na lika. (alama 2)
- o) Ainisha shamirisho katika sentensi ifuatayo .
Jane alitengenezewa kiti na fundi kwa nyundo (alama 3)
- p) Unda nomino dhahania kutokana na kitenzi - abudu. (alama 1)
- q) Tunga sentensi kwa kutumia kivumishi cha sifa kisichoambishika. (alama 2)
- r) Andika kwa wingi.
Seremala huyo alikula ndizi kwa uma. (alama 2)
- s) Kanusha sentensi ifuatayo bila kutumia kiunganishi. (alama 2)
Iwapo mvua itanyesha wakulima watapanda mapema.
- t) Eleza maana ya kiimbo. (alama 1)
- 4. ISIMU JAMII (alama 10)**
- a. Taja nadharia tatu zinazoelezea chimbuko la lugha ya Kiswahili. (alama 3)
- b. 'Mkinichagua, mimi tutaimarisha masomo, huduma za afya, barabara na pia maji mtapata hivi karibuni. (makofi na vigeregere)
- (i) Tambua sajili hii (alama 1)
- (ii) Eleza sifa sita za sajili hii. (alama 6)